

Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток" включено до переліку наукових фахових видань України з питань державного управління (Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.11.2014 № 1279)

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

№ 10, 2014 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 338:004.9

*Т. В. Ратушняк,
к. ф.-м. н., доцент кафедри інформаційних систем і технологій,
Національний університет державної податкової служби України*

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

*T. V. Ratushnyak,
Candidate of Physico-mathematical Sciences, Associate professor,
The National university of government tax service of Ukraine*

MONITORING OF QUALITY OF LIFE IN UKRAINE

Проведено аналіз деяких соціально-економічних індексів, які характеризують суспільний добробут в Україні у 2007-2013 роках.

The modern approaches to measurement of quality of life are considered. The analysis of the social and economic indexes, which characterizing public welfare in Ukraine in 2007-2013, is carried out.

Ключові слова: *суспільний добробут, рівень життя, макропоказник економічного і соціального розвитку, соціально-економічний індекс, моніторинг соціально-економічних процесів.*

Key words: *public wellbeing, level of life, macro indices, social and economic index, monitoring of social and economic processes.*

Вступ. Реалізація стратегічного курсу України на європейську інтеграцію передбачає:

поступове зближення з Європейським Союзом, яке ґрунтуватиметься на спільних цінностях та тісних привілейованих зв'язках;

запровадження європейських стандартів у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права і основоположних свобод;

завершення переходу України до ринкової економіки шляхом адаптації діючого українського законодавства до *acquis* ЄС;

наближення української політики до політики ЄС відповідно до основоположних принципів макроекономічної стабільності, збалансованості державних фінансів і платіжного балансу;

створення умов для тіснішого співробітництва в інших сферах взаємного інтересу України та ЄС.

В Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [1], яку підписано 27 червня 2014 року, главу 21 присвячено питанням співробітництва у сфері соціальної політики. Стаття 420 глави 21 цієї угоди розкриває цілі такого співробітництва, серед яких першою визначено покращення якості життя.

Якість життя (рівень життя) – це характеристика суспільного економічного та соціального добробуту населення. Рівень життя населення залежить, з одного боку, від способу виробництва, який характеризується відносинами власності, рівнем розвитку матеріальної бази суспільства, сфери послуг та суспільною продуктивністю праці, а з іншого - від способу життя, що визначається загальними проявами життєдіяльності людини, а саме величиною потреб у різних життєвих благах та можливістю їх задоволення, виходячи з пропозиції товарів та послуг на ринку та реальних доходів населення. Отже, на рівень життя населення впливає ряд економічних, соціальних, політичних, культурних, інноваційних, екологічних та інших факторів.

З метою аналізу і оцінки життєвого рівня населення міжнародні організації та державні установи запроваджують моніторинг соціально-економічного розвитку країн.

Під моніторингом будемо розуміти комплекс засобів для систематичного збору і обробки інформації, яку можна використати для здійснення оцінки соціально-економічного розвитку країни, прогнозування розвитку соціально-економічних подій, виявлення можливих загроз сталому розвитку [4].

Моніторинг соціально-економічного розвитку країни є необхідним інструментом уряду для формування раціональної політики і прийняття правильних управлінських рішень. Основною інформаційною базою для моніторингу соціально-економічних процесів є офіційна статистика.

Для проведення оцінки соціально-економічного розвитку країн використовують систему кількісних показників, які характеризують стан кожної окремої соціально-економічної сфери і економіку країни в цілому.

Міжнародний валютний фонд, заснований у 1945 році, в якості основного макроекономічного показника вимірювання добробуту в країні довгий час використовував Валовий національний продукт (ВНП) – сукупну вартість кінцевих товарів та послуг, вироблених країною за рік незалежно від географічного розташування національних підприємств.

Починаючи з 1991 року, ООН рекомендувала МВФ за основний макроекономічний показник взяти Валовий внутрішній продукт (ВВП) – сукупну вартість кінцевих товарів та послуг, вироблених в географічних межах певної країни резидентами незалежно від національної приналежності економічних ресурсів, які використано у виробництві [6, 7]. Високий рівень ВВП вважають головним індикатором добробуту в країні.

Методика розрахунку ВНП, ВВП і рейтинг країн, побудований за значеннями цих показників, публікуються на офіційному сайті ООН та в інших джерелах [9, 13, 17].

Крім ВВП, іншими важливими макроекономічними показниками є [6, 7]: національний об'єм виробництва, загальний рівень цін в країні, відсоткова ставка, зайнятість та ін.

Не заперечуючи важливість макроекономічних показників для вимірювання якості життя населення, сучасні науковці, політики, суспільні діячі відзначають, що традиційна система показників не є досконалою, і пропонують шукати нові підходи до об'єктивного визначення суспільного добробуту. Зміст цих підходів розкривається в наступних документах [10, 18, 19]: у Стамбульській Декларації, яку прийнято на Всесвітньому форумі «Вимірювання та сприяння суспільному прогресу»; в Комюніке Європейської Комісії «За межами ВВП - вимірювання прогресу в мінливому світі»; у глобальному проекті «Вимірювання суспільного прогресу» Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР); в рекомендаціях Комісії з вимірювання економічних досягнень і соціального прогресу (Комісія Стігліц-Сен-Фітуссі) тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Першою офіційною спробою змінити традиційний метод вимірювання якості життя стала розробка Індексу розвитку людського потенціалу (Human Development Index) *HDI*, авторами якого є Амартія Сен і Махбуб уль-Хак.

Під індексом розуміють узагальнюючий відносний показник, який обчислюється на основі інших показників за певною формулою або методикою. В даному випадку *HDI* є зведеним індексом, який враховує такі показники соціально-економічного розвитку, як тривалість життя, рівень освіти, рівень доходів населення. Методологія визначення *HDI* і рейтинг країн, побудований за величиною цього індексу, публікуються в рамках Програми розвитку ООН у щорічній доповіді [13] з 1990 року.

З 2010 року у «Доповіді про розвиток людини» разом з *HDI*, який є зведеним показником, розрахованим за усередненими статистичними даними кожної країни, і який не враховує внутрішню нерівність окремих категорій громадян, було введено три нових індекси: Індекс людського розвитку з врахуванням соціально-економічної нерівності (*IHDI*), Індекс гендерної нерівності (*GII*), Індекс багатомірної бідності (*MPI*).

Пошук шляхів вдосконалення методології оцінювання якості життя приводить до розробки альтернативних соціально-економічних індексів. Серед них [2, 3, 5, 11-16]: Індекс процвітання Інституту Legatum (The Legatum Prosperity Index), Всесвітній індекс щастя (Happy Planet Index), «Зелений ВВП», Індекс кращого життя (Better Life Index) та інші. Такі соціально-економічні індекси переважно розрізняються системою статистичних показників, взятих для розрахунку конкретного індексу, і методом розрахунку. Інновацією в розрахунку деяких індексів є використання, крім статистичних показників, даних актуальних соціологічних опитувань.

Постановка завдання. Розглянемо сучасні соціально-економічні індекси і проведемо моніторинг рейтингу України за цими індексами у 2007 - 2013 роках.

Виклад основного матеріалу.

1. Індекс процвітання *LPI* – це зведений індекс, який визначає соціально-економічні досягнення 142 країн світу і публікується з 2006 року британським аналітичним інститутом The Legatum Institute. Директор інституту Джеффри Гедмін стверджує, що «Індекс процвітання – це єдиний інструмент, який практично реалізує інтуїтивне розуміння того факту, що справжнє процвітання є складним поєднанням доходу і добробуту.»

LPI враховує 89 показників [16], відібраних і систематизованих у вісім груп за такими соціально-економічними напрямками: Економіка, Підприємництво, Державне управління, Освіта, Здоров'я, Безпека, Особиста свобода, Соціальний капітал. Статистичні дані для обчислення показників отримують із офіційних джерел міжнародної статистики: «Доповіді про розвиток людини» ООН, доповіді Світового банку «Світові індикатори розвитку», ОЕСР, Світової організації торгівлі (СОТ), Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), компанії маркетингових досліджень в області інформаційних технологій International Data Corporation, а також із авторитетних джерел вивчення суспільної думки: Інституту Геллапа, Дослідницького центру Economist Intelligence Unit та ін.

2. Всесвітній індекс щастя *HPI* – це індекс соціально-економічного розвитку країн, запропонований в 2006 році британським дослідницьким центром New Economics Foundation (NEF). Керуючись постулатом, що більшість людей хочуть прожити довге і повноцінне життя, а держава повинна максимально забезпечити добробут своїх громадян без шкоди для довкілля, автор індексу Нік Маркс пропонує альтернативний індекс соціально-економічного розвитку. Загальна формула *HPI* має вигляд:

$$HPI \approx Experienced\ Wellbeing \cdot Life\ Expectancy / Ecological\ Footprint.$$

Для розрахунку індексу у використовують показники: добробут громадян Experienced Well-being, очікувана тривалість життя Life Expectancy і екологічне навантаження Ecological Footprint.

Для визначення добробуту громадян використовуються дані соціологічних опитувань Інституту Геллапа та наукової асоціації World Values Survey. Соціологічне опитування базується на питанні «Який рівень Вашого добробуту за десятибальною шкалою?» і проводиться серед 1000 респондентів віком від 15 років у кожній із понад 150 країн світу. Результатом опитування є визначення показника Ladder Of Life (Шкала життя), який є тотожним показнику Experienced Well-being і визначає добробут громадян. Відповідно до проведеного опитування область значень показника Ladder Of Life належить відрізьку [0; 10].

Дані показника Life Expectancy отримано із «Доповіді про розвиток людини» ООН. Область значень показника належить відрізьку [20; 85].

Ecological Footprint – це кількісний показник екологічного навантаження («екологічного сліду»), який визначає площу, необхідну для забезпечення населення продуктами споживання і нейтралізації відходів промислового виробництва [11]; за одиницю вимірювання «екологічного сліду» взято площу планети Земля. Дані показника екологічного навантаження отримано від організації Global Footprint Network.

Методологію визначення індексу *HPI* і рейтинг 151 країн за цим індексом у 2006, 2009, 2012 роках опубліковано на сайті [12].

3. «Зелений ВВП» (або Green GDP, Environmentally-Adjusted Domestic Product, Eco-Domestic Product) – макроекономічний показник економічного зростання країни з врахуванням впливу економічної діяльності на екологічний стан довкілля. Розрахунок «Зеленого ВВП» є особливо важливим в тих країнах, економіка яких суттєво залежить від використання природних ресурсів. Незважаючи на те, що зарубіжними спеціалістами запропоновано загальні методичні підходи до розрахунку «Зеленого ВВП» [8], єдиний метод визначення цього показника був відсутній. Вітчизняні науковці [2] визначали «Зелений ВВП» за формулою:

$$\text{Зелений ЧВП} = \text{ВВП} - \text{ПОК} - \text{ППР} - \text{РООПС} - \text{ДОПС},$$

де *ВВП* – традиційний показник ВВП; *ПОК* – споживання основного капіталу; *ППР* – споживання природних ресурсів (зменшення запасів природних ресурсів); *РООПС* – витрати на охорону довкілля; *ДОПС* – оцінка шкоди довкіллю внаслідок економічної діяльності. Результати розрахунків «Зеленого ВВП» для України наведено за 2001-2007 роки в роботі [2].

4. В 2012 році у доповіді ООН «Inclusive Wealth Report 2012» в якості «Зеленого ВВП» вперше було запропоновано використовувати індекс *IWI* (Inclusive Wealth Index). На думку керівника програми ООН по навколишньому середовищу (ЮНЕП) Ахіма Штайнера, «У перспективі індекс *IWI* буде більш точним показником оцінки матеріального багатства країни, ніж ВВП. Він сприятиме досягненню стійкого розвитку і викориненню бідності». У доповіді, яка публікуватиметься кожні два роки, країнам із зменшенням природних ресурсів буде рекомендовано вкладати інвестиції у відтворення природні ресурси. У доповіді ООН «Inclusive Wealth Report 2012» було опубліковано значення індексу *IWI* з 1990 по 2008 рік для 20 країн світу, до числа яких Україна не увійшла.

5. Індекс кращого життя *BLI* – це зведений індекс, що визначає соціально-економічні досягнення 34 країн світу, які є членами ОЕСР, і публікується з 2011 року. *BLI* враховує 24 показники, які відібрано і систематизовано в одинадцять груп за такими соціально-економічними напрямками: Житлові умови, Дохід, Робота та вакансії, Спілкування, Освіта, Довкілля, Безпека, Політична активність, Здоров'я, Задоволення життям, Співвідношення робочого і вільного часу [14]. Статистичні дані для обчислення показників отримують від ОЕСР, ООН, національних статистичних установ, а також з Інституту Геллапа. Інновацією індексу *BLI* є реалізація можливості встановлювати вагу кожного із одинадцяти напрямів. Сучасні інформаційні технології дозволили зробити цей індекс інтерактивним [14]. Методологія розрахунку і значення індексу *BLI* публікується [14] для 36 країн світу, до числа яких Україна не увійшла.

Результати. За результатами проведеного моніторингу сучасних соціально-економічних індексів наведемо у таблиці 1 значення *ВВП* [9, 17], *ВНП* [13], *HDI* [13], *LPI* [16], *HPI* [12] для України за цими показниками та індексами в період з 2007 по 2013 рік.

Таблиця 1.
Результати моніторингу соціально-економічних індексів

Назва індексу, одиниця вимірювання	Значення індексу для України						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
<i>ВВП</i> у фактичних цінах в розрахунку на одну особу, грн.	15496	20495	19832	23600	28488	30953	31984
<i>ВВП</i> за ПКС у розрахунку на одну особу, \$	7930	8370	7130	7590	8170	8670	8960
<i>ВНП</i> за ПКС у розрахунку на одну особу, \$	8415	8713	7364	7752	8102	8196	8215

<i>HDI</i> , безрозмірний, область значень [0,1]	0,726	0,729	0,722	0,726	0,73	0,733	0,734
<i>LPI</i> , рейтингове місце серед 142 країн	-	-	63	69	74	71	64
<i>HPI</i> , безрозмірний, область значень [0,100]	22,21 ^[1]		38,1	-	-	37,6	-

Результати проведеного дослідження демонструють рівень якості життя в Україні за різними показниками та індексами.

Значення макроекономічних показників *ВВП*, *ВНП* є низькими. Для порівняння, у 2012 році перше місце за рівнем ВВП (за ПКС у розрахунку на одну особу) належало країні Катар із ВВП= 87478 \$, у 2013 році – країні Катар із ВВП= 119029 \$. Наведені значення на порядок перевищують значення відповідного показника України 8215 \$. Крім того, у 2013 році за цим показником Україну випереджає переважна більшість європейських країн (зокрема, Росія, Білорусь, Польща). Виключення становлять лише Молдова та Грузія з показниками ВВП відповідно 5041 \$ та 6890 \$.

За визначенням авторів індексу *HDI*, рівень країни може бути «дуже високим», «високим», «середнім» або «низьким». Значення *HDI* для України належить до категорії «високий».

За визначенням авторів індексу *LPI*, рівень країни може бути «високим», «середнім» або «низьким». Значення цього індексу для України є «середнім».

Рівень України за індексом *HPI* є «середнім».

Проведений моніторинг макропоказників та соціально-економічних індексів не дає однозначної оцінки рівню якості життя населення в Україні. В період з 2007 по 2013 рік спостерігається тенденція зростання якості життя за офіційними макропоказниками та індексами *ВВП*, *ВНП*, *HDI*. Виключення становить 2009 рік, в якому Україна переживала економічну кризу. Водночас альтернативні індекси *LPI*, *HPI* у 2009 році демонструють найвищі показники України за той самий період.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським союзом і його державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://comeuroint.rada.gov.ua/komevoint/doccatalog/document?id=56219>
2. Веклич О.А. Экологически скорректированный ВВП как показатель реального экономического развития / О.А. Веклич, Н.Ю. Шлапак // Проблемы прогнозирования. – М.: МАИК «Наука / Интерпериодика». – 2012. – № 3. – С. 48-54.
3. Душна М.П. Методичні підходи до вимірювання суспільного прогресу в контексті сталого розвитку // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.1. – С. 42-47.
4. Одинець В.А. Катастрофи та надзвичайні ситуації: соціально-економічні аспекти. К:1998. – 51 с.
5. Ратушняк Т.В., Одинець В.А. Сучасні підходи до вимірювання якості життя// Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2013. – № 3 (62). – С. 43 – 50.
6. Макроекономіка: навч. посіб. / Т.М. Громова, Н.П. Мацелюх. – К.:ДІА, 2012. – 261 с.
7. Основи макроекономіки: політекономічний аспект: Навчальний посібник-практикум для вищих навчальних закладів / За заг. ред. доц. П.І. Пушкарєнка. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. – 197 с.
8. Handbook of National Accounting: Integrated Environmental and Economic Accounting 2003 // Studies in Methods. – 2003. – № 61, Rev.1. (Series F).
9. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>
10. Національний банк України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
11. Footprintnetwork.org [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://footprintnetwork.org/images/article_uploads/NFA_Method_Paper_2011.pdf
12. Happy Planet Index [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.happyplanetindex.org>
13. Human Development Reports (HDR) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://hdr.undp.org>
14. OECD Better Life Index [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://oecdbetterlifeindex.org>
15. Redefining Progress [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.redefiningprogress.org/>
16. The Legatum Prosperity Index [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://prosperity.com>
17. The World Bank DataBank Explore [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://databank.worldbank.org/data>
18. Undp in Ukraine [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://undp.org.ua/files/ua_99059AMDGP_Future_we_want_rus.pdf
19. Unescap.org [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.unescap.org/stat/cst/1/CST1-8R.pdf>

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), “Ukraine–European Union Association Agreement”, available at: <http://comeuroint.rada.gov.ua/komevoint/doccatalog/document?id=56219> (Accessed 22 August 2014)
2. Veklich, O.A. (2012), “Ecologically adjusted GDP as index of the real economic development”, *Problemy prognostirovaniia*, Vol. 3, pp. 48-54.
3. Dushna, M.P. (2009), “Methodological approaches to measuring social progress in the context of sustainable development”, *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny*, Vol. 19, no.1, pp. 42- 47.
4. Odynets', V.A. (1998), *Katastrofy ta nadzvychayni sytuatsiyi: sotsial'no-ekonomichni aspekty* [Disasters and emergencies: socio - economic aspects], Kiyv, Ukraine.
5. Ratushnyak, T.V. and Odynets', V.A. (2013), “Current approaches to measuring quality of life”, *Naukovyy visnyk Natsional'noho universytetu DPS Ukrayiny (ekonomika, pravo)*, Vol. 62, no. 3, pp. 43 – 50.
6. Hromova, T.M. and Matselyukh, N.P. (2012), *Makroekonomika: navchal'nyy posibnyk* [Macroeconomics: train aid], Diya, Kiyv, Ukraine.
7. Pushkarenko, P.I. (2004), *Osnovy makroekonomiky: politekonomichnyy aspekt: Navchal'nyy posibnyk-praktykum dlya vyshcheykh navchal'nykh zakladiv* [Bases of macroeconomics: political economy aspect: Educational practical manual-work is for higher educational establishments], Universytets'ka knyha, Sumy, Ukraine.
8. “Handbook of National Accounting: Integrated Environmental and Economic Accounting” (2003), *Studies in Methods*, Vol.61, Rev.1, Series F.
9. Government service of statistics of Ukraine Derzhavna sluzhba statystyky, (2014), available at: <http://ukrstat.gov.ua>
10. National bank of Ukraine (2014), available at: <http://www.bank.gov.ua>
11. Borucke, M. (2013), “Accounting for demand and supply of the biosphere’s regenerative capacity: The National Footprint Accounts’ underlying methodology and framework”, *Ecological Indicators*, [Online], Vol. 24, available at: http://footprintnetwork.org/images/article_uploads/NFA_Method_Paper_2011.pdf
12. Happy Planet Index (2014), available at: <http://www.happyplanetindex.org>
13. Human Development Reports (2014), available at: <http://www.hdr.undp.org>
14. OECD Better Life Index (2014), available at: <http://www.oecdbetterlifeindex.org>
15. Redefining Progress (2014), available at: <http://www.redefiningprogress.org/>
16. The Legatum Prosperity Index (2014), available at: <http://www.prosperity.com>
17. The World Bank DataBank Explore (2014), available at: <http://www.databank.worldbank.org/data>
18. Undp in Ukraine (2014), available at: http://undp.org.ua/files/ua_99059AMDGP_Future_we_want_rus.pdf
19. UNESCAP (2014), available at: <http://www.unescap.org/stat/cst/1/CST1-8R.pdf>

[1] Значення індексу наведено за 2006 рік, оскільки дані публікуються періодично один раз у 3 роки

ТОВ "ДКС Центр"